

Irine Modebadze

ირინე მოდებაძე

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

შოთა რუსთაველის სახ. ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

**„Romanticism in Socialist Realism“
(History of the Soviet Literary Studies)**

**„რომანტიზმი სოციალისტურ რეალიზმში“
(საბჭოთა ლიტერატურათმცოდნეობის ისტორიის ფურცლები)**

In 1950 and 60s, the tendency to expand the boundaries of the new esthetic paradigm intensified. In 1968, Alexei Ovcharenko's study "Socialist Realism and the Modern Literary Process" was published. The Soviet scientist substantiated the need to determine the differences between the concepts of "method" and "style", "romanticism" and "romance". One of the chapters of the monograph: "Romanticism in Soviet Literature" became the subject of a wide theoretical controversy in 1969-1970. This was of great importance for the development of Soviet literary criticism.

The article examines the views and arguments expressed by Soviet scientists in the worldview paradigm and general cultural context of that period.

Keywords: Socialist realism, socialist romanticism, theoretical controversy of the 70s

საკვანძო სიტყვები: სოციალისტური რეალიზმი, სოციალისტური რომანტიზმი, 70-იანი წლების თეორიული დაპირისპირება

ახალი შემოქმედებითი მეთოდის აღმნიშვნელი ტერმინი „სოციალისტური რეალიზმი“ ოფიციალურად 1934 წელს საბჭოთა მწერალთა I საკავშირო ყრილობაზე გამოცხადდა, მაგრამ მისი მნიშვნელობის გააზრება ბევრად უფრო ადრე, 1918 წლის იმ დღიდან დაიწყო, როდესაც გაჟღერდა კლარა ცეტკინისათვის ნათქვამი ვლ. ლენინის სიტყვები „ხელოვნება ეკუთვნის ხალხს“ (Цеткин, 1955).

I. სოცრეალიზმის განსაზღვრის ისტორიიდან

მარქსისტულ ლიტერატურათმცოდნეობაში მიღებული „შემოქმედებითი მეთოდის“ ცნება ესმოდად, როგორც „ნაწარმოებში ობიექტური რეალობის შეფასებისა“ და „შერჩევითი ასახვის“ ძირითად მხატვრულ პრინციპი, რაც იმას ნიშნავდა, რომ პრიორიტეტი ენიჭებოდა ნაწარმოების „იდეურობას“ და „ფაქტების იდეურად გაცნობიერებულ შერჩევას“ (Вайман, 1994, გვ.164).

სოციალისტური რეალიზმის იდეოლოგიური საყრდენი ჯერ კიდევ გასული საუკუნის დასაწყისში ანატოლი ლუნაჩარსკიმ თავის „პოზიტიური ესთეტიკის საფუძვლებში“ განსაზღვრა. მისი აზრით, „ესთეტიკა – მეცნიერებაა შეფასებაზე“, ხოლო „შემეცნების თეორია და ეთიკა მისი განშტოებებია“¹ (Луначарский, 1904). ლუნაჩარსკის მტკიცებით, შემოქმედება „ერწყმის იდეოლო-

¹ აქ და შემდგომ რუსულიდან თარგმნა – *ა.მ.*

გიას“ და მისი დანიშნულება „იდეალისათვის ბრძოლაა“. აქედან გამომდინარე, ხელოვნების ყურადღების ცენტრში უნდა იყოს არა არსებული სინამდვილის ნაკლოვანები, არამედ ის, თუ „როგორ უნდა იყოს <...> ბედნიერი და სრულყოფილი მომავალი“. ლუნაჩარსკი მოუწოდებდა ხელოვნებს ხელი შეეწყოს უკეთესი „მომავლის მიღწევის რაციონალური გზების ძიებისათვის“; გაემლიერებინათ ხალხში „საკუთარი ძალისა“ და „უკუთესი მომავლის“ რწმენა. ხელოვნების ამოცანად ის მიიჩნევდა „გულუბნის გაერთიანებას <...> ზეადამიანობისაკენ ერთობლივი სწრაფვის გრძობაში“. იმისათვის რომ მხატვრულმა ნაწარმოებმა „შეძლებისდაგვარად დაამშვენოს ხალხის ცხოვრება“, მასში უნდა იყოს ასახული „პრომეთესეული სწრაფვები“ და ბედნიერი მომავლისთვის „ბრძოლისა და გამარჯვების სიხარული“ (Луначарский, 1904). ამ შემოქმედებით მიმართულებას იგი ჯერ „პროლეტარული რეალიზმის“, ხოლო მოგვიანებით (1920-ან წლებში) „ახალი სოციალური რეალიზმის“ სახელით მოიხსენიებდა¹.

1932 წლის 23 მაისს „ლიტერატურნაია გაზეტაში“ გამოქვეყნდა ივ. გრონსკის² წერილი, რომელშიც პირველად გაჟღერდა სახელწოდება „სოციალისტური რეალიზმი“ და იმავე წლის 26 ოქტომბერს მაქსიმ გორკისთან მოწყობილ „მწერლებთან შეხვედრაზე“ ამ ტერმინმა სახელმწიფო და პარტიულ დონეზე პირადად ამხ. სტალინისაგან ოფიციალური აღიარება მოიპოვა (იხ. Ревякина, 2002). სტალინმა მას „ჩვენი ხელოვნების ლოზუნგის“ სახელი მიანიჭა (Гронский, 1989)³.

საბჭოთა ლიტერატურის დანიშნულებად მიიჩნეოდა „სოციალიზმის მშენებლობისა“ და სოციალისტური საზოგადოების „კომუნიზმისაკენ მისწრაფების“ „რეალური ასახვა“. სკპ(ბ) ცენტრალური კომიტეტის მდივნის ა. ჟდანოვის განმარტებით ეს ნიშნავდა „სინამდვილეს ასახვას მის რევოლუციურ განვითარებაში“ (Первый ..., 1934, გვ. 4). ამ ამოცანის გადაწყვეტაში პრიორიტეტი სოცრეალიზმს მიენიჭა, რაც „საბჭოთა მწერალთა კავშირის წესდებაშიც“ აისახა (იხ: Устав ..., 1935, გვ. 5). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ იდეოლოგიური მოსაზრებებით ნაკარნახევი ფორმულირების შერჩევაზე გაცილებით რთული აღმოჩნდა იმის დადგენა, თუ რა მხატვრული ფორმებისა და ესთეტიკური ნოვაციების გამომუშავება იყო საჭირო დასახული მიზნის მისაღწევად. თუ გასული საუკუნის 20-იან წლებში საბჭოთა მწერლობა გამოირჩეოდა თამამი ესთეტიკური ექსპერიმენტებით, 30-იანებში დადგინდა სოცრეალიზმის ურყევი პარამეტრები – ძირითად ესთეტიკურ პრინციპებად გამოცხადდა „პარტიულობა, ხალხურობა, ისტორიული ობიექტიზმი, სოციალისტური ჰუმანიზმი და ინტერნაციონალიზმი“. ა. სილაევის თქმით, „ეს ლიტერატურის სახელმწიფო მონოპოლიზაციას (გასახელმწიფოებას) /огосударствление/ ნიშნავდა“ (Силаев, 2017, გვ. 37).

სოცრეალიზმი საბჭოთა ლიტერატურის სინონიმად იქცა. მისი დანიშნულება მკითხველში „სოციალისტური, რევოლუციური“ „მსოფლმხედველობისა და მსოფლმეგრძნობის აღზრდად“ (მაქსიმ გორკი) გაიგებოდა, მოგვიანებით კი „მასებში კომუნისტური სულისკვეთების აღზრდად“ (Гурштейн, 1941, გვ. 31). ამიერიდან ნებისმიერი ქმნილება, რომელიც სცილდებოდა დადგენილ ნორმებს, საბჭოთა კრიტიკისა და ცენზურის მიერ ცხადდებოდა „მტრულად“ („ანტისაბჭოურად“). ამის გამო სოცრეალიზმის კონცეფციას ხშირად ტოტალიტარიზმის საყრდენად მოიხსენიებენ. ა. განგულის⁴ განსაზღვრით, „სოცრეალიზმი არც ესთეტიკაა და არც შემოქმედებითი მეთოდი; საბოლოო ჯამში, ეს არის შენიღბული რელიგია, რომლის გარეშე ვერ გაძლებდა სტალინის მიერ

¹ იხ. ა. ლუნაჩარსკის შრომები: „Основы позитивной эстетики“ (1903), «Задачи социал-демократического художественного творчества» (1907) და სხვა.

² ივანე გრონსკი (Иван Михайлович Гронский/ наст. фам. Федулов/, 1894-1985) – საბჭოთა ჟურნალისტი, ლიტერატურათმცოდნე და საზოგადო მოღვაწე, გაზეთ «Известия»-ს მთავარი რედაქტორი (1928 – 1934), საბჭოთა კავშირის სოციალისტური პარტიის ორგკომიტეტის თავჯდომარე. 1938 წ. დააპატიმრეს მემარჯვენეების არალეგალურ ორგანიზაციაში წევრობის და „ლიტერატურისთვის ზიანის მიყენების“ ბრალდებით, რეაბილიტირებულია 1956 წ.

³ „Сталин подумал и якобы сказал неторопливо, как бы размышляя: «Коммунистический реализм... коммунистический... Пожалуй, рано... Но, если хотите, социалистический реализм должен стать дозунгом нашего искусства»“ – ივ. გრონსკის მოგონებებიდან (Гронский, 1989).

⁴ ალექსანდრე განგულის – საბჭოთა მწერალი, ჟურნალისტი, მამის მხრივ – პოეტის ვეგ. ვეტუშენსკოს ძმა.

ჩაფიქრებული ყაზარმული სოციალიზმის იმპერია“ (Гангнус, 1988, გვ. 148–149). გასათვალისწინებელია ისიც, რომ სოცრეალიზმი არ ყოფილა „მხოლოდ ტოტალიტარიზმის ნაყოფი, როგორც ეს ხშირად აღინიშნება 80-იანი წლების კვლევებში“ (Ревякина, 2002, გვ.104). „ხელოვნების სოციალური, აღმზრდელი ფუნქციის აბსოლუტიზაციის საჭიროება გაჩნდა იმ დროს, როდესაც მასობრივი მკითხველი მზად იყო ასეთი აღზრდისათვის“, – აღნიშნავს იუ. გუსევი, რომელიც სოცრეალიზმს „საზოგადოებრივი მოთხოვნის ესთეტიზაციად“ მიიჩნევს (Гусев, 1997, გვ. 47).

II. რომანტიზმის ცნება XX საუკუნის პირველი ნახევრის საბჭოთა ლიტერატურათმცოდნეობაში

მხატვრული აზროვნების განვითარება – ცოცხალი პროცესია და მიუხედავად საბჭოთა იდეოლოგთა მოლოდინისა, მისი მართვა განკარგულებებით და მოწოდებებით შეუძლებელი აღმოჩნდა. თუ ცენზურის კომიტეტი (ე.წ. „მთავლიტი“)¹ მკაცრად აკონტროლებდა ნაწარმოებების იდეურ მნიშვნელობას და კრძალავდა ე.წ. „ანტისაბჭოურ პროპაგანდას“, მხატვრულ საშუალებებზე მკაცრი კონტროლი ვერ ხორციელდებოდა. საბჭოთა ლიტერატურა გამოირჩეოდა მხატვრული მრავალფეროვნებით² და სოცრეალიზმის დადგენილი პარადიგმის საზღვრების დაცვა გარკვეულ სირთულეებს წააწყდა.

საბჭოთა კრიტიკას მოუწია არა ერთი თეორიული საკითხის გადაწყვეტა. მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო ისეთი ფუნდამენტურიც, როგორცაა რომანტიზმისა და რეალიზმის განსაზღვრის, ტიპოლოგიისა და შემოქმედებითი პრინციპების გააზრება.

იდეური განწყობის გათვალისწინებით წინა საუკუნის რეალიზმს მიენიჭა კრიტიკული რეალიზმის³ სახელი და კულტურული მემკვიდრეობის შეფასება მიმდინარეობდა „კაპიტალისტური საზოგადოების“ კრიტიკისა და „რევოლუციური იდეებისათვის“ სარგებლიანობის თვალსაზრისით. რაც შეეხება რომანტიზმს – წინა საუკუნეების (ე.წ. „რომანტიული ეპოქის“) რომანტიზმი, როგორც წესი, ფასდებოდა ოპოზიციის სახით: მას პროგრესულ (რევოლუციურ, აქტიურ) და კონსერვატულ (რეაქციულ, პასიურ) მიმართულებებად განიხილავდნენ. მაგრამ არსებობდა განსხვავებული ხედვებიც, მაგ., უ. ფოხტი გამოყოფდა „ფსიქოლოგიურ“, „ფილოსოფიურ“, „სოციალურ“ და „შუალედურ“ რომანტიზმს. შუალედურში მეცნიერი „ფილოსოფიურის მემკვიდრეობით ფსიქოლოგიურიდან სოციალურ რომანტიზმამდე გარდამავალ“ ფორმას გულისხმობდა და მაგალითად მას მოჰყავდა ა. ბლოკის რომანტიზმი.

ზოგი მეცნიერი მიიჩნევდა რომანტიზმს „სტილურ მიმდინარეობად“, ზოგი – მხატვრული შემოქმედების სახეობად, ზოგი – დამოუკიდებელ ლიტერატურულ მეთოდად. 40-იანი წლების დამლევსა – 50-იანი წლების დასაწყისში პროგრესული და რეაქციული რომანტიზმის გააზრებას განსხვავებულ მიმართულებადაც ცდილობდნენ. „რეალიზმის-ანტირეალიზმის“ სახით ლიტერატურული პროცესის განხილვის მომხრეები პროგრესულ რომანტიზმს რეალიზმის წინარე – „გაუაზრებელ“ – ფორმად მიიჩნევდნენ. ისიც გასათვალისწინებელია, რომ არაერთი საბჭოთა მეცნიერი გამოდიოდა ამ კონცეპციის წინააღმდეგ: ასე, მაგალითად, ლ. ბლაგოი, ვ. ჟირმუნსკი, ა. სოკოლოვი და სხვა მრავალი მიიჩნევდნენ რომანტიზმს ტიპოლოგიურ ერთობლიობად. **ნათელია, რომ რო-**

¹ 1922 წელს „მთავლიტის“ (მთავარი ლიტერატურული სამმართველოს) შექმნით დასრულდა კონტროლის ცენტრალიზაცია.

² თუ ვ.მაიაკოვსკის, მ.გორკის, ლ.ლენინის, ა.ფადეევის, მ.შოლოხოვის, ფ.გლადკოვის, ვ.კატაევის, მ.შაგინიანის, ნ.ოსტროვსკის, ა.მაკარენკოს, ვ.ვიშნევსკის, ნ.პოგოდინის და სხვათა ნაწარმოებები პასუხობდა სოცრეალიზმის მოთხოვნებს, ამას ვერ ვიტყვით ისეთი მწერლების შემოქმედებაზე, როგორებიც იყო ე.ზამიატინი, მ.ზოშენკო, ბ.პასტერნაკი, ბ.პილნიაკი, ა.პლატონოვი, მ.ცვეტაევა და სხვა მრავალი.

³ მარკსისტულ ლიტერატურათმცოდნეობაში ტერმინი „კრიტიკული რეალიზმი“ 1933-1935 წლებში მაქსიმ გორკის გამოსვლებში გამოყენების შედეგად დამკვიდრდა: მწერალი აღნიშნავდა, რომ სინამდვილისადმი „ძველი რეალიზმის“ კრიტიკული დამოკიდებულებისგან განსხვავებით სოცრეალიზმს ახასიათებს პოზიტიური განწყობა (იხ.: Первый ..., 1934, გვ. 233).

მანტიზმისა და რეალიზმის ტიპოლოგიის დადგენა საჭიროებდა მეთოდის, სტილის და მიმართულების დეფინიციების განსაზღვრას.

რომანტიზმისა და რეალიზმის ტიპოლოგიის შესწავლასთან მჭიდროდ იყო დაკავშირებული სოციალისტური რეალიზმის თეორიული გააზრებაც. საუბარი, პირველ რიგში, ეხებოდა საბჭოთა ლიტერატურის რომანტიულ მხატვრულობას და საბჭოთა სინამდვილის რომანტიულ ასახვას.

გასული საუკუნის პირველ ნახევარში „რომანტიზმის“ სახელით ხშირად მოიხსენიებოდა „ისტორიული ოპტიმიზმის“ სახელით ცნობილი **რომანტიკა**, რომელსაც მიიჩნევდნენ „მომავალზე მეცნიერულად დასაბუთებულ ოცნებად“. სტალინის გარდაცვალების შემდგომ განხორციელდა „სოციალისტური რომანტიზმის“ გააზრების განსხვავებული მეთოდისა ან სტილის სახით რამდენიმე მცდელობა, მაგრამ საბჭოთა მწერლობაში სოცრეალიზმის გარდა სხვა შემოქმედებითი მეთოდის აღიარებას აქტიურად ეწინააღმდეგებოდა ორთოდოქსული კრიტიკა. აღსანიშნავია, რომ რომანტიზმისა და რეალიზმის სოციალისტურ ხელოვნებაში ურთიერთშეფარდების საკითხის განხილვა არაერთი ათწლეული გაგრძელდა.

III. სოციალისტური რომანტიზმის გააზრება XX საუკუნის 70-ანი წლების საბჭოთა ლიტერატურათმცოდნეობაში

1950-60-იან წლებში საბჭოთა კავშირის კულტურულ ცხოვრებაში მიმდინარე პროცესების ფონზე გამყარდა სოცრეალიზმის ესთეტიკური პარადიგმის გაფართოების ტენდენცია. ამ დროისთვის საბჭოთა ლიტერატურა საკმაოდ დაცილდა სოცრეალიზმის დადგენილ საზღვრებს. საბჭოთა კრიტიკაში გაჩნდა ისეთი ცნებები, როგორიცაა „პიროვნების კონცეფცია“, „მხატვრული სახის პრობლემურობა“ და ა.შ., რაც საბჭოთა მწერლობაში არა მხოლოდ „დოგმატური დადებითი გმირის“, არამედ „რთული სულიერი სამყაროს“ მქონე მხატვრული სახეების ლეგიტიმიზაციაზე მიუთითებდა.

1966 წ. მოსკოვის გორკის სახ. მსოფლიო ლიტერატურის ინსტიტუტში (ИМЛИ) გაიმართა სამეცნიერო კონფერენცია „Актуальные проблемы социалистического реализма“ /„სოციალისტური რეალიზმის აქტუალური პრობლემები“/. პოლემიკის ძირითად საგნად იქცა „არსებული თეორიული შეხედულებების გადახედვისა“ და „საბჭოთა ლიტერატურის“ და „სოცრეალიზმის“ მანამდე გაიგივებულ ცნებათა გამიჯვნის აუცილებლობა. განიხილებოდა ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხი, როგორც იყო საბჭოთა ლიტერატურაში განსხვავებული მიმდინარეობების (ან მეთოდების) სახით რომანტიზმისა, კრიტიკული რეალიზმის და „ინტელექტუალიზმის“ არსებობის შესაძლებლობა (იხ.: Актуальные ..., 1969). დისკუსიაში მონაწილეობდნენ კრიტიკოსები, ლიტერატურათმცოდნეები და თეორეტიკოსები: ი. ბორევი, ი. ბრაგინსკი, ა. იეზუიტოვი, გ. ლომიძე, დ. მარკოვი, ა. მიასნიკოვი, ლ. ნოვიჩენკო, მ. პარხომენკო, გ. პოსპელოვი, ე. ტაგერი, უ. ფოხტი, მ. ხრაპჩენკო, ვლ. შჩერბინა, ია. ელსბერგი, ლ. იაკიმენკო და სხვა.

მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია გ. პოსპელოვის პოზიცია. მეცნიერი გამოყოფდა სამ განსხვავებულ ცნებას: ა) „საბჭოთა ლიტერატურა“ – საბჭოთა კავშირის ხალხთა მიერ შექმნილი მრავალფეროვანი მწერლობა; ბ) „სოციალისტური ლიტერატურა“ – საბჭოთა საზოგადოებაში მიმდინარე სოციალური ცვლილებების ამსახველი მწერლობა; გ) „სოციალისტური რეალიზმი“ – სოციალისტური ლიტერატურის ასახვის წამყვანი პრინციპი.

გ. პოსპელოვი ამტკიცებდა, რომ „სოციალისტური ლიტერატურა“ საბჭოთა მწერლობის „მხოლოდ ძირითადი, წამყვანი მიმდინარეობაა“, რაც იმას ნიშნავდა, რომ სოცრეალიზმი არ იყო საბჭოთა მწერლობის ერთადერთი ასახვის პრინციპი (Актуальные ..., 1969, გვ.431). გ. პოსპელოვის აზრით, ს. ესენინის, ი. ბაბელის, მ. პრიშვინის და ე. შვარცის შემოქმედება არა „სოცრეალიზმს“, არამედ „კრიტიკულ რეალიზმს“ მიეკუთვნება. მართალია, პოლემიკისას გაიმარჯვა არა პოსპელოვის მიერ შეთავაზებულმა დიფერენციაციამ (საბჭოთა ლიტერატურა > სოციალისტური ლიტერატურა = სოცრეალიზმი), არამედ ახალმა დოგმატურმა სქემამ, რომელიც ითვალისწინებდა სოცრეალიზმის გააზრებას „ღია კატეგორიის“ სახით. ამ თეორიის მომხრეები (ბ. სუჩკოვი, დ. მარკოვი და სხვ.) ცდი-

ლობდნენ საბჭოთა ლიტერატურის ყველა მოვლენის განხილვას სოცრეალიზმის დადგენილი პარადიგმის საზღვრების გაფართოებით.

სოცრეალიზმის ტიპოლოგიისა და ესთეტიკური საზღვრების დადგენა კიდევ არაერთი წელი გაგრძელდა. 1968 წელს დაიბეჭდა ალექს. ოვჩარენკოს კვლევა „Социалистический реализм и современный литературный процесс /„სოციალისტური რეალიზმი და თანამედროვე ლიტერატურული პროცესი“/. ჩვენ უკვე ვახსენეთ, რომ სოცრეალიზმის ერთ-ერთი მახასიათებელი, კერძოდ „რევოლუციური რომანტიკა“ /„ისტორიული ოპტიმიზმი“/ ხშირად მოიხსენიებოდა რომანტიზმის სახელით. თავის მონოგრაფიაში საბჭოთა მეცნიერი ასაბუთებდა „რომანტიზმისა“ და „რომანტიკის“, „მეთოდისა“ და „სტილის“ ცნებათა სხვაობის განსაზღვრის აუცილებლობას.

ა. ოვჩარენკოს განმარტებით, „შემოქმედებითი მეთოდი – სამყაროს აღქმისა და ასახვის იდეოლოგიური და მხატვრული პრინციპების ერთობლიობა“, ხოლო სტილი არის „ფორმის განუყოფელი ნაწილი“, რომელიც დამოკიდებულია ნაწარმოების შინაარსზე (Овчаренко, 1968, გვ. 182). მეცნიერი განიხილავდა „სოციალისტურ რეალიზმს“ საბჭოთა მწერლობის „ესთეტიკური კონცეფციის“ სახით, რომლის წიაღში შესაძლოდ მიაჩნდა რომანტიზმის სტილური მიმდინარეობის არსებობა. გარდა ამისა, სოცრეალიზმში (ესთეტიკური კატეგორიის ფართო გაგებით) ის ვარაუდობდა სხვა შემოქმედებითი მეთოდების არსებობასაც, მაგ., „საბჭოთა რომანტიზმისა“ და „საბჭოთა სიმბოლიზმის“. მისი აზრით, ა. დოვჟენკოს, იუ. იანოვსკის, ვს. ვიშნევსკის, ა. მალიშკოს და სხვათა ნაწარმოებების რომანტიული განწყობა არა მხოლოდ წერის სტილი, არამედ გაცილებით მეტია. საბჭოთა მწერლობაში სამყაროს რომანტიული მსოფლმეგრძნების არსებობის დასტურად მეცნიერს მოჰყავდა სამედ ვურგუნის შემოქმედება. ა. ოვჩარენკო ამტკიცებდა, რომ „თავიანთი მიღწევებით უკმაყოფილების შედეგად“¹ „სოციალისტურ სამყაროში“ შესაძლოა გაჩნდეს რომანტიზმის ახალი სახეობა – „სოციალისტური რომანტიზმი“, რომელიც არ ეწინააღმდეგება სოცრეალიზმს: ისინი „პარალელურად თანაარსებობენ“. ამ ბოლო დებულების გამო, მონოგრაფიის ერთ-ერთი თავი «Романтизм в советской литературе» („რომანტიზმი საბჭოთა მწერლობაში“) „ლიტერატურნაია გაზეტას“ და რამდენიმე ჟურნალის ფურცლებზე 1969-70 წლებში გამართული მწვავე თეორიული პოლემიკის საგნად იქცა. თავიანთი აზრი გამოთქვეს გ. პოსპელოვმა, ა. დიმიტოვმა, ს. პეტროვმა, ბ. სუჩკოვმა, გ. ლომიძემ, მ. ხრაპჩენკომ, ა. ბუშმინმა და სხვა.

საბჭოთა მწერლობაში სხვა შემოქმედებითი მეთოდების არსებობის ვარაუდს მხარს აქტიურად უჭერდნენ ს. კრჟიჟანოვსკი და გ. პოსპელოვი, მაგრამ პოლემიკაში ჩართული მეცნიერთა უმრავლესობა (ა. დიმიტოვი, ვ. ივანოვი, ს. ასადულაევი და სხვ. – იხ.: Асадуллаев, 1969) გამოდიოდა ამ დებულების წინააღმდეგ. მათ შორის ოვჩარენკოს ერთერთი ყველაზე აქტიური ოპონენტი იყო ბ. სუჩკოვი. აღსანიშნავია, რომ, თუ ეპოქის ზოგადკულტურული კონტექსტიდან გამომდინარე ა. ოვჩარენკო და მისი მომხრეები სოცრეალიზმის თეორიის გადახედვას ცდილობდნენ, მათი ოპონენტების აზრი არ სცილდებოდა დადგენილი იდეოლოგიური პარადიგმის საზღვრებს. ახლა უკვე რთულია დადგენა იმისა, თუ რა ამომრავვედა პოლემიკის ამა თუ იმ მონაწილეს, მაგრამ უდავოდ საყურადღებოა ვ. ხრულევის დაკვირვება. რუსი მეცნიერის აზრით, დისკუსიისას გამოთქმულ აზრებში „სიფრთხილე, იდეოლოგიური კონტროლის გათვალისწინება <...> აღმოჩნდა უფრო ძლიერი, ვიდრე შემოქმედებითი მიდგომა. <...> ზოგიერთმა მონაწილემ გამოიყენა სადისკუსიო ტრიბუნა ოფიციალური თვალსაზრისისადმი ლოიალობის დემონსტრირების საშუალებად, ზოგმა ამჯობინა დაბალანსებულ პოზიციებზე დარჩენა. ზოგიერთებმა შემოგვთავაზეს თეორიული ცნებების გაფართოება, მაგრამ კოლეგების მოწონება არ დაიმსახურეს...“ (Хрулев, 2011).

სამართლიანად მიგვაჩნია მ. ხრაპჩენკოს მიერ იმ დროს გამოთქმული დასკვნა: საბჭოთა მეცნიერის აზრით, ამ მწვავე პოლემიკისას გამოვლენილ ორ განსხვავებულ პოზიციას საფუძვლად ედო საბჭოთა მწერლობისა და სოცრეალიზმის იდენტურობის/არაიდენტურობის საკითხი (Хру-

¹ „მიღწევებით უკმაყოფილებაში“ მეცნიერი გულისხმობდა უკმაყოფილებას ბედნიერი მომავლის მშენებლობის ტემპით, „შორეული მომავლის ხელშესახები ფორმებით შეგრძნებისკენ სწრაფვას...“ (Овчаренко, 1968, გვ.183).

ლევ, 2011). გამართლდა გ. ლომიძის წინასწარმეტყველება. „ა. ოვჩარენკოს თვალსაზრისი იწვევს კამათის სურვილს. ვფიქრობ, რომ დაპირისპირება მომავალშიც გაგრძელდება“ (ლომიძე, 1969, გვ. 206), – აღნიშნავდა მეცნიერი. და მართლაც – ახალი ესთეტიკური პარადიგმის საზღვრების დადგენა თითქმის საუკუნის ბოლომდე გაგრძელდა. საბოლოო დისკუსია სოცრეალიზმის შესახებ გაიმართა „ლიტერატურნაია გაზეტას“ ფურცლებზე მხოლოდ 1988 წელს.

დღევანდელი პერსპექტივიდან ამ პოლემიკის საგანი („რომანტიზმი სოციალისტურ რეალიზმში“) არა მხოლოდ უჩვეულოდ, არამედ პარადოქსულადაც ჟღერს, მაგრამ გასული საუკუნის 70-იან წლებში ამ საკითხისადმი მიძღვნილ პოლემიკას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა საბჭოთა ლიტერატურათმცოდნეობის შემდგომი განვითარებისთვის: ნათლად გამოვლინდა სოცრეალიზმის თეორიული გააზრების კრიზისი და საბჭოთა მწერლობის მხატვრული მრავალფეროვნების შეფასებისადმი ახალი მიდგომის საჭიროება, რაც საბჭოთა ლიტერატურათმცოდნეობის განვითარების ახალ ეტაპზე გადასვლას ნიშნავდა.

„სოცრეალიზმი ამტკიცებს სოციალისტურ იდეალს“ – საბჭოთა რიტორიკის ამ ცნობილი მტკიცების გათვალისწინებით შეიძლება ითქვას რომ სოცრეალიზმის კრიზისი სოციალისტური იდეალის კრიზისსაც ნიშნავდა...

გამოყენებული ლიტერატურა:

- Асадуллаев, С. (1969). Историзм, теория и типология социалистического реализма. [ისტორიციზმი, სოციალისტური რეალიზმის თეორია და ტიპოლოგია]. Баку: „Азернешр“.
- Вайман, С. Т. (1994). О художественном методе. [მხატვრული მეთოდის შესახებ]. Современное искусствознание: методологические проблемы, 157–188. Москва: „Наука“.
- Гангнус, А. (1988). На руинах «позитивной эстетики»: Из истории одного термина. [„პოზიტიური ესთეტიკის“ ნანგრევებზე: ერთი ტერმინის ისტორიიდან]. Новый мир, 12, 147–163.
- Гронский, И. (1989). К истории партийной политики в области литературы (Переписка И. Гронского и А. Овчаренко). [პარტიული პოლიტიკის ისტორიის შესახებ ლიტერატურის დარგში (მიმოწერა ი. გრონსკისა და ა. ოვჩარენკოს შორის)]. Вопросы литературы, 2, 143-166. <https://voplit.ru/article/k-istorii-partijnoj-politiki-v-oblasti-literatury-perepiska-i-gronskogo-i-a-ovcharenko-publikatsiya-a-ovcharenko/>
- Гурштейн, А. (1941). Проблемы социалистического реализма. [სოციალისტური რეალიზმის პრობლემები]. Москва: „Советский писатель“. <https://www.prlib.ru/item/361024>
- Гусев, А. (1997). Социалистический реализм как историко-культурная проблема. Человек реальный и идеальный. [სოციალისტური რეალიზმი, როგორც ისტორიული და კულტურული პრობლემა. ადამიანი რეალური და იდეალური]. Славяноведение, 6, 29-57. <https://inslav.ru/sites/default/files/slav-1997-6.pdf>
- ლომიძე, Г. (1969). Полемично, увлеченно. [პოლემიკურად, ენთუზიაზმით]. Вопросы литературы, 11, 202-206. <https://voplit.ru/article/polemichno-uvlechenno/>
- Луначарский, А.В. (1904). Основы позитивной эстетики. [პოზიტიური ესთეტიკის საფუძვლები]. Очерки реалистического мировоззрения. Спб., 1904, 113–182; изд. 2–е. Спб. 1905, 114–182. <http://lunacharsky.newgod.su/lib/ss-tom-7/osnovy-pozitivnoj-estetiki/>
- Овчаренко, А.И. (1968). Социалистический реализм и современный литературный процесс. [სოციალისტური რეალიზმი და თანამედროვე ლიტერატურული პროცესი]. М.: „Советский писатель“.
- Первый всесоюзный съезд советских писателей: Стеногр. отчет. (1934). [საბჭოთა მწერალთა პირველი საკავშირო ყრილობა: სტენოგრ. ანგარიში]. Фототипич. переизд. М., 1990. https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_006511623/
- Ревякина, А.А. (2002). Социалистический реализм: к истории термина и понятия. [სოციალისტური რეალიზმი: ტერმინისა და კონცეფციის ისტორია]. Россия и современный мир, 4, 102-114. ISSN 1726-5223. <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialisticheskiy-realizm-k-istorii-termi-na-i-ponyatiya/viewer>
- Силаев, А.С. (2017). «Позитивная эстетика» и ее уроки (из истории литературно-эстетической мысли XX века). [„პოზიტიური ესთეტიკა“ და მისი გაკვეთილები (მეოცე საუკუნის ლიტერატურული და ესთეტიკური აზროვნების ისტორიიდან)]. Русская филология: Вестник Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды, 2 (61), 36-40. <https://zenodo.org/record/1036280>

- Устав Союза советских писателей СССР. (1935). [სსრკ საბჭოთა მწერალთა კავშირის წესდება]. М: ОГИЗ, <https://api.bigenc.ru/storage/db6a677698d28f60e4ab109ca2783e00.pdf>
- Хрулев, В.И. (2011). Романтизм как миропонимание и поэзия мечты. [რომანტიზმი, როგორც მსოფლადქმა და ოცნების პოეზია]. Уфа: РИЦ БашГУ. <https://studfile.net/preview/8958625/>
- Цеткин, Клара. (1955). Воспоминания о Ленине. [მეგობრები ლენინზე]. М.: „Издательство политической литературы“ . <https://libking.ru/books/nonf-/nonfiction/270338-3-klara-tsetkin-vospominaniya-o-lenine.html#book>

References:

- Asadullaev, S. (1969). Istorizm, teoriya i tipologiya sotsialisticheskogo realizma. [Historicism, theory and typology of socialist realism]. Baku: „Azerneshr“.
- Gangnus, A. (1988). Na ruinaх «pozitivnoy estetiki»: Iz istorii odnogo termina. [On the ruins of “positive aesthetics”: From the history of one term]. Novyy mir, 12, 147–163.
- Gronskiy, I. (1989). K istorii partiynoy politiki v oblasti literatury (Perepiska I. Gronskogo i A. Ovcharenko). [On the history of party politics in the field of literature (Correspondence between I. Gronsky and A. Ovcharenko)]. Voprosy literatury, 2, 143-166. <https://voplit.ru/article/k-istorii-partijnoj-politiki-v-oblasti-literatury-perepiska-i-gronskogo-i-a-ovcharenko-publikatsiya-a-ovcharenko/>
- Gurshteyn, A. (1941). Problemy sotsialisticheskogo realizma. [Problems of socialist realism]. Moskva: „Sovetskiy pisatel“ . <https://www.prlib.ru/item/361024>
- Gusev, A. (1997). Sotsialisticheskiy realizm kak istoriko-kul'turnaya problema. Chelovek real'nyy i ideal'nyy. [Socialist realism as a historical and cultural problem. The person is real and ideal]. Slavyanovedeniye, 6, 29-57. <https://inslav.ru/sites/default/files/slav-1997-6.pdf>
- Khrulev, V.I. (2011). Romantizm kak mirovozzreniye i poeziya mechty. [Romanticism as a worldview and poetry of dreams]. Ufa: RITS Bashkirskogo gosudarstvennogo universiteta. <https://studfile.net/preview/8958625/>
- Lomidze, G. (1969). Polemichno, uvlechenno. [Polemical, enthusiastic]. Voprosy literatury, 11, 202-206. <https://voplit.ru/article/polemichno-uvlechenno/>
- Lunacharskiy, A.V. (1904). Osnovy pozitivnoy estetiki. Ocherki realisticheskogo mirovozzreniya. [Fundamentals of positive aesthetics. Essays on a realistic worldview]. Spb., 1904, 113–182; izd. 2–ye. Spb. 1905, 114–182. <http://lunacharsky.newgod.su/lib/ss-tom-7/osnovy-pozitivnoy-estetiki/>
- Ovcharenko, A.I. (1968). Sotsialisticheskiy realizm i sovremennyy literaturnyy protsess. [Socialist realism and the modern literary process]. М.: „Sovetskiy pisatel“ .
- Pervyy vsesoyuznyy s"yezd sovetskikh pisateley: Stenogr. otchet. (1934). [First All-Union Congress of Soviet Writers: Stenogr. report]. Fototipical. reprint М., 1990. https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_006511623/
- Revyakina, A.A. (2002). Sotsialisticheskiy realizm: k istorii termina i ponyatiya. [Socialist realism: on the history of the term and concept]. Rossiya i sovremennyy mir, 4, 102-114. ISSN 1726-5223. <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialisticheskiy-realizm-k-istorii-termi-na-i-ponyatiya/viewer>
- Silayev, A.S. (2017). «Pozitivnaya estetika» i yeye uroki (iz istorii literaturno-esteticheskoy mysli KHKH veka). [“Positive aesthetics” and its lessons (from the history of literary and aesthetic thought of the twentieth century)]. Russkaya filologiya: Vestnik Khar'kovskogo natsional'nogo pedagogicheskogo universiteta imeni G.S. Skovorody, 2 (61), 36-40. <https://zenodo.org/record/1036280>
- Tsetkin, Klara. (1955). Vospominaniya o Lenine. [Memories of Lenin]. М.: „Izdatel'stvo politicheskoy literatury“ <https://libking.ru/books/nonf-/nonfiction/270338-3-klara-tsetkin-vospominaniya-o-lenine.html#book>
- Ustav Soyuzа sovetskikh pisateley SSSR (1935). [Charter of the Union of Soviet Writers of the USSR]. (1935). М: ОГИЗ. <https://api.bigenc.ru/storage/db6a677698d28f60e4ab109ca2783e00.pdf>
- Wyman, S. (1994). O khudozhestvennom metode. [About the artistic method]. Sovremennoye iskusstvoznaniye: metodologicheskiye problemy, 157–188. Moskva: „Nauka“.